

HET ONTSTAAN VAN HET SPINNEN

Door: Margot Wittendorp

Het spinnen is na het viltten, de oudste vorm van wol verwerken. Vanaf de tijd, dat de mens zich met veeteelt ging bezig houden -en dat waren in de eerste plaats geiten en schapen- heeft men de huiden, de wol en het haar gebruikt als kleding.

Twee jaar geleden ontdekte een Nederlands archeologisch team bij opgravingen in Calabrië (Noord Italië) de restanten van de tempel van de Wolgodin.

Men kan zich zo voorstellen dat degene die de schapen hoedde, plukken wol die bijv. aan struiken bleven hangen, over zijn been rolde en er de vezels uit trok om een soort van draad te vormen. Zo'n draad moest wel gelijk worden verwerkt, bijv. door het te vingerhaken, anders rolde het terug. Later werd er met een stokje gesponnen, wat aan één kant spits toeliep: het zgn. herdersstokje. Daarna verzwaarde men het stokje met een ronde steen met een gat in het midden en het stokje kon men laten draaien: de spinsteen (de voorloper van de spintol). Met zo'n tol wordt nog in vele delen van de wereld gesponnen.

In Peru hoeden de kinderen de Alpāca's en spinnen om deze manier de wol. De mannen weven de wol met een heupgetouwje en de vrouwen breien, zelfs als ze op de bus staan te wachten.

In Engeland heeft een wolkeurmeester een spintol bij zich, pakt een pluk uit de te keuren wol en spint ermee. Daarop baseert hij o.a. zijn keuring.

Vele eeuwen later kwam een zgn. spindelwiel. Dat spinstokje werd horizontaal gelegd tussen twee verticale dragers met een draaischijfje erachter. Men had een soort van tafeltje gemaakt met poten of pootjes. Daarop draaide men met de hand een wiel. Over dat wiel en de schijf liep een touw. En de ene draaide het wiel en de ander spon op het stokje. Dit soort constructie was er in een grote uitvoering, waarbij de twee mensen stonden. En er was een kleine uitvoering die men op tafel zette. Een tafelspindelwiel. Later kwam er ook een tafelspinnewiel. Daarbij moest men wel met de ene hand draaien en met de andere hand spinnen. Dit was er voornl. voor vlas.

In de late middeleeuwen werd in de Zuidelijke Nederlanden (nu België) het trappedaal uitgevonden. Nu kon er één persoon het werk van twee in dezelfde tijd uitvoeren. De ander kon dan de gesponnen wol verven en/of gaan weven. Hierna kwam de vlucht met de klos en het spinnewiel was geboren. Aan de huisvlucht kwam min of meer een einde, toen de textielindustrie op kwam. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd het werd veel gedaan en de gesponnen wol werd verwerkt tot kleding of geruild voor eten.

Doordat het spinnewiel in de Nederlanden was uitgevonden, heeft een liggend spinnewiel over de hele wereld nog altijd de naam 'Dutch Wheel' of Saxonie (Saksisch).

Er is ook een staand wiel, waarbij in tegenstelling tot het liggend wiel, de klos boven het wiel draait. Bij de liggende draait het erachter. Een staand wiel heeft in de volksmond de naam 'schippertje' meegekregen. Dat komt omdat de vrouwen van de binnenschippers wol of vlas sponnen terwijl er gevaren werd. De woonruimte (het roefje) was erg klein, dus moest het spinnewiel niet zoveel ruimte innemen. Vandaar.

Wereldwijd zijn er ontzettend veel soorten spinnewielen. Al naar gelang de mogelijkheden en aard van de bevolking. Maar men kan het toch grofweg in drie categorieën onderverdelen: een klos aangedreven type, een vlucht aangedreven type en een dubbelsnaar type.

Het dubbelsnaar type is het meest gebruikt in Europa. De karakteristiek hiervan is, dat de aandrijvingsnaar twee keer rond het wiel gaat: één keer rond de spilschijf en één keer rond de klosschijf. De kruising van de snaar loopt bij het spinnen ná het wiel. Men kan de snaar spannen door een knop, links achter bij een liggend wiel en bovenop bij een staand, aandraaien.

Vlucht aangedreven systeem.

Karakteristiek: een enkel wielsnaar loopt over de spilschijf en brengt zo de vlucht in beweging. De klosfrictie komt tot stand door een aparte snaar, touwtje of nylon draad, die aan beide zijden van de

klosschijf aan het spinnewiel vastzit en geregeld kan worden door een stelknop of gewicht. Een vlucht aangedreven systeem is bijv. het Ashfort spinnewiel en de Majacraft uit Nieuw Zeeland.

Klos aangedreven type: alleen de klos wordt aangedreven door de wielsnaar. De vlucht komt in beweging door de draadfrictie. Een apart leertje of touwtje loopt over de spilas en doet dienst als rem. Oude modellen met dit systeem vindt men in Duitsland, Oostenrijk en Noord Italië. In Nederland is Louët er bekend mee geworden.

Spinnen werkt zeer rustgevend. Men laat mensen die overspannen zijn met een spinnewiel werken als therapie.

De bijzondere eigenschappen van wol

Wol is speciaal geschapen voor de mens. Wol beschermt tegen kou, maar ook tegen de hitte.

Wol werkt nl. warmte- en koude isolerend. Woestijnbewoners dragen een wollen boernoës, een kledingstuk waarin ze van top tot teen gehuld zijn. Het beschermt overdag tegen de alles verzengende hitte en 's nachts tegen de felle kou.

In Engeland is bewezen dat babies in de couveuse sneller groeien als ze op een schapenvacht worden gelegd. Ook voor zgn. 'huilbabies' schijnt het dé remedie te zijn.

Dat wol warm is, is bekend, maar dunne lichte wol (van bijv. Merino, Shetland) is ook lekker koel. Hoe is dat mogelijk? Deze wolsoorten hebben sterk golvende en geschubde vezels, daarin bevindt zich lucht. En lucht isoleert prima. Tegen kou en tegen warmte.

Wol is waterafstotend. Dankzij een dun vlies laagje. Tegelijkertijd neemt diezelfde wolvezel ons transpiratievocht op. Daarom voelt wollen kleding nooit klam aan.

Wol ademt.

Wol is zeer veerkrachtig. Een honkbal is gevuld met wol. En dan een wollen tapijt. Na elke stap richt de wolvezel zich weer op. En wat ook heel belangrijk is, wol trekt geen vuil aan, maar stoot het af. Daarom hoeft wollen kleding niet zo vaak en krachtig gewassen te worden. Hang een wollen trui maar in de mist of in de vrieslucht en hij is weer als nieuw.

Wol brandt niet.

De pakken van de brandweermannen zijn van zuiver scheerwol. Neem een pluk wol en leg er een brandende lucifer op. De vlam dooft vanzelf en krijgt nauwelijks vat op de stof, hooguit een kleine schroeivlek.

Daarom kiezen veel luchtvaartmaatschappijen voor wollen stoelbekleding en vloerbedekking.

Wol kan men aan elk modekleur verschijnsel aanpassen, want wol laat zich prima verven en oververven. Men kan dus stellen dat wol de ideale vezel is voor de mens.

Werken met wol

Over de hele wereld wordt wol gebruikt of men verdient er zijn brood mee. Bijv.:

- de schaapherder. Hier in Nederland loopt hij of zij met de kudde. Maar in Australië crosst de herder op een grote motor met de hond achterop langs kuddes van 8.000 tot 10.000 schapen;
- de schaapscheerders, vooral in Australië en Nieuw Zeeland. (In Nederland is schaapscheren meer een hobbybaan);
- de mensen in de wolindustrie, in de reclame, in de modewereld;
- de winkelier die uiteindelijk het tapijt of de kleding verkoopt.

Maar ook in de farmacie, waar het wolvet, de lanoline, wordt gebruikt. En wollen vachtjes voor het 'door'liggen van langdurig zieken.

Maar er zijn ook soorten wol die niet van een schaap afkomstig zijn, zoals Alpāca, Vicunha en Angora.

De Alpāca en Vicunha komen uit Zuid-Amerika en de Angora komt van de Angora konijnen. Deze wol is erg kostbaar. Elke 3 maanden worden ze geknipt of geschoren. Ook deze zeer warme wolsoort wordt in de industrie gebruikt om o.a. onderkleding voor reuma-patiënten te maken. In Amsterdam-centrum is er zo'n medische winkel, waar dit te koop is.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog werden op de Duitse vliegvelden Angora konijnen gehouden. De wol werd tussen de pilotenjacks gestopt. Zo bleven de vliegers warm in de open toestellen.

SCHAPEN

Het schaap wordt al duizenden jaren als huisdier gehouden. Het Bijbelboek Genesis vermeldt dat er al schapen en geiten gehouden werden vanaf dat de mens zich met veeteelt bezig hield.

De gedomesticeerde schapen van nu, stammen af van drie verschillende oervormen die afkomstig zijn uit Azië, Afrika en Zuid Europa.

In de Bijbel komt het schaap nogal eens voor. Het was de belangrijkste bron van inkomsten voor de Israëlieten. Ook in de naburige landen was de schapenteelt lucratief. Men moest bijv. de koning van Israël jaarlijks als tribuut de wol van 120.000 lammeren en net zoveel rammen brengen. De kleding bestond dus ook voornamelijk uit schapenwol en geiten- en kamelenhaar. Wol is nog steeds belangrijk in het Midden Oosten.

De kunst van het wolverven leerden de Israëlieten tijdens de ballingschap in Egypte.

Ook werd er toen al op kleur gefokt. Het verhaal van Jakob, die als loon voor zijn werken, alle bonte schapen mocht afzonderen en behouden van zijn oom Laban. (Het Jakobsschaap).

De bewoners van paalwoningen hielden het kleine gehoornde turfschaap (*ovis palustris*). De nakomelingen worden nu nog bijna raszuiver gefokt in Zwitserland in het Bündler-Oberland. Het wordt beschouwd als het eerste huisschaap. Men fokte wol-, vlees- en melkschapen in opvallende kleuren met en zonder hoorns. En bijzonder vette schapen.

Uit het Babylonische-Assyrische cultuurtijdperk stammen stenen reliëfs met daarop de eerste afbeeldingen van vetstuitschapen die nu vooral in Zuid-Afrika gefokt worden. Deze vetstuitschapen worden ook wel zwartkopschapen genoemd, die in het achterste deel van hun lichaam het vet opslaan.

Op de Balkan vinden we schapenrassen met een grof soort wol, die spiraalvormige, lange spitse horens dragen die bijna horizontaal op de kop staan. Net een kurkentrekker (o.a. de Racka, loopt nu ook in Nederland).

Sommige in Afrika en Engeland gefokte schapen hebben opvallende dubbele horens. De bovenste horens steken schuin gewelfd van de schedel af naar buiten, terwijl het onderste paar zich naar voren strekt, waarbij de punten weer inrollen (bijv. de Hebriden, loopt nu ook in Nederland). De lammeren van het vetstuitschaap leveren de bekende astrakanvachten.

Zo onderscheidt de wolindustrie de volgende soorten wol:

- Scheerwol, dat is wol van een levend geschoren schaap;
- Stervelingswol, afkomstig van een dood schaap en van zeer slechte kwaliteit;
- Huid- of blootwol komt van geslachte schapen;
- Looiwol wordt gewonnen bij het proces van het leerlooien.

Dat niet alle schapen hetzelfde zijn, is wel duidelijk. Maar er is één schapensoort wat toch wat extra aandacht verdient, nl. de Merino. Australië is beroemd om dit superschaap. De economie van Australië draait voor een flink gedeelte om deze wolsoort. De wol die dun, zacht en soepel, maar toch sterk en veerkrachtig is, is uitermate geschikt voor soepele, luchtige kleding van zeer hoge kwaliteit.

De wolhandelaren uit de hele wereld komen naar de veiling van de Merino kijken en keuren op kleur, lengte en dikte van de vezel en bepalen hun prijs.